

Александар Миловановић

Одељење за историју

Филозофски факултет

Универзитет у Београду

aleksandar.milovanovicalek@gmail.com

Прегледни научни рад

Research paper

DOI: 10.5281/zenodo.6402154

примљено / received: 19.01.2022.

прихваћено / accepted: 23.03.2022.

Однос југословенских прекоокеанских исељеничких матица и краљевског посланства у Лондону између два светска рата

Апстракт: Након завршетка Првог светског рата и масовног страдања, новоформирано Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца сусреће се са великим бројем проблема демографског карактера и осталим ратним последицама. Једно јако интересно питање које се одвија управо у жеку успостављања нових државних граница и уједињења, тиче се исељеништва. У периоду између два светска рата југословенско исељеништво одликовале су две велике врсте емиграција то су: економска и политичка емиграција. Циљ овог рада је да прикаже какав је био друштвени положај Југословена¹ у исељеништву и какво је било њихово материјално стање, а посебан део овог рада чиниће и однос Краљевине према исељеницима и њихова репатријација у земљу. Истраживање се заснива на архивској грађи Архива Југославије, фонд **AJ-341** „Посланство Краљевине Југославије у Великој Британији-Лондон 1918-1945“. Резултати истраживања показали су да је не редак пример био материјално пропадање исељеника и помоћ Краљевине у њиховој репатријацији која је изискивала одређене финансијске издратке министарства иностраних дела, али и да се однос државе мењао услед светске економске кризе и других прилика које су погодиле Краљевину Југославију. Циљ рада је такође да прикаже надлежност краљевског посланства у Лондону за исељенике и како је заправо посланство посредовало између матичне земље и исељеништва.

Кључне речи: Краљевина Југославија, емиграција, Југословени, репатријација

¹ У овом раду термин „Југословени“ користиће се као универзалан назив за исељенике са југословенских територија.

Зачеци исељавања

Проблем миграција људи поставља се пред савремену науку и савремено друштво непрестано у свој својој сложености. Миграција као процес, који француски историчар Фернан Бродел дефинише као процес „дугог“ трајања, постаје у све већој мери предмет истраживања многих историчара, социолога, етнолога и антрополога.² Међутим, исељеници као феномен у српској историографији налазе се на маргинама научног занимања и ангажовања.³ Исељеници са простора на којим после Великог рата настаје државна творевина позната као Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца одлазили су и пре Првог светског рата на рад у „прекоокеанске“ земље, у највећој мери одлазили су на територију Северне Америке, међутим било је и бројних исељеничких скупина у Аустралији, Аргентини и на Новом Зеланду. Феномен исељавања свакако да је био део развоја југословенског друштва, с тим у вези у прекоокеанским земљама формирао се значајан југословенски исељенички корпус.⁴ Један вид кореспонденције и комуникације југословенских исељеника и матичне земље одвијао се управо преко краљевског посланства у Лондону. Објашњење зашто баш Лондон, лежи у повољном географском положају Британије по питању тадашњег бродског саобраћаја, и неспорне превласти британских бродова у светском мору. Наиме краљевина је слала свом посланству у Лондону задужења и давала им одређене ингеренције по питањима исељеника. Посланство у Лондону било је спона између Краљевине и исељеника са њених простора на прекоокеанске територије. Будући да су пароброди који су одлазили у САД, Канаду и Аустралију у највећој мери испловљавали из енглеских лука, посланство у Лондону имало је задужења да преко њих обезбеди пошиљку

² Fernan Braudel, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII veka, knj. I Strukture svakodnevice: Igre razmene*, (Beograd: Stylos Art, 2007), 32–36.

³ Весна Ш. Ђукановић, *Исељеници у Северној Америци и југословенска држава 1918–1945*, (необјављена докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, 2016), 1–2.

⁴ Ђукановић, *Нав. дело*, 2–3.

писама, упуства и порука из Југославије. Током међуратног периода осим што су постојала краљевска посланства у скоро свим европским главним градовима (попут Москве, Рима, Анкаре, Париза, Парага, Атине, Лондона итд.), основана су краљевска посланства и у Отави, Вашингтону, Рио де Жанеиру. Међутим, оно што је важно напоменути на самом почетку је да се овај рад бави искључиво односом краљевског посланства у Лондону, државе и исељеника. Док би бављење свим наведеним посланствима представљало можда предмет опширнијег и детаљнијег истраживања специфичне теме као што су миграторна кретања и исељеници у прецизније одређеним географским областима. Догађаји као што су Анексиона криза 1908, Балкански ратови 1912/1913, покренули су политичке и хуманитарне активности српских исељеника и поставили основе за сарадњу српске државе и српских исељеника. Свакако да ће се ово унапредити и лествицу више формирањем Краљевине СХС (касније Југославије), међутим ово се може посматрати као претеча или пак увертира у ангажовање државе по питању исељеника. Истакнути појединци попут Михила Пупина, Николе Тесле, и још много њих по именима непознатих али по доприносу изузетно значајних, узеће учешће у пружању помоћи отаџбини.⁵

Први светски рат у великој мери допринео је да се исељавање са европских простора заустави. Циљна тачка миграторних кретања у „прекоокеанске земље“ у периодима пре рата, била је територија Сједињених Америчких Држава. Међутим, у првим послератним годинама исељавање се наставља, али су миграције знатно успориле. Велики проблем са којим су се емигранти сусретали био је увођење квота за насељавање земаља где су емиграције биле честе и масовне. Земље попут САД желеле су да се ограде од великог прилива емиграната и тиме додатно угрозе економску ситуацију у својој земљи, најпре у погледу дисбаланса понуде и тражње на тржишту рада.

⁵ Ivan Čizmić, *Jugoslavenski iseljenički pokret u SAD i stvaranje jugoslavenske države 1918*, (Zagreb: Institut za hrvatsku povijest, 1974), 31–32.

Власти у САД свим државама чији су исељеници долазили на њихову територију почели су да уводе одређене квоте. Током 1921. године у САД-у донет је Закон о досељавању, и ограничењу броја досељеника из Југославије до 6425 исељеника на годишњем нивоу.⁶ Међутим, законом о имиграцији 1924. године САД смањиле су квоту на 671 југословенског исељеника годишње.⁷ Управо се због тога југословенски емиграцијски токови након Првог светског рата окрећу према Канади, Јужној Америци, Новом Зеланду и Аустралији. Основни проблем новостворене државе СХС није била сама емиграција, већ изглађење односа са исељеницима, посебно повратницима. Због тога су првенствени и најважнији задаци исељеничке политике били везани управо за доношење општих начела о емиграцији и доношењу државних мера које су биле усмерене ка спречавању великог одлива становништва, мада је исељавање узимало маха и пре првих реакција Краљевине.⁸ Само укључење југословенске државе у живот исељеничке заједнице био је одређен делом обавеза које је Краљевина Југославија имала према њима као својим држављанима. Чињеница је да су се у оквиру нове државе нашли и крајеви некадашње Аусторугарске монархије, подразумевала је да се и број исељеничке заједнице повећао у односу на онај који је био претмет интересовање предратне краљевине Србије.⁹ Решавање питања попут наследства, осигурања, издавања докумената и потврда, организовање повратка у земљу тада постају обавеза краљевских посланства. Међутим, овај рад као што је већ напоменуто тиче се само задужења и обавезе краљевског посланства у Лондону.

Узимајући у обзир период пре Првог светског рата, и време када Сједињене Америчке Државе узимају велико учешће на тржишту капитала и

⁶ Nada Haranilović, "Iseljenička politika i služba u Jugoslaviji između dva rata", *Migracijske teme* 3 (1987): 2.

⁷ Haranilović, "Iseljenička politika i služba u Jugoslaviji između dva rata", 2–3.

⁸ Haranilović, "Iseljenička politika i služba u Jugoslaviji između dva rata", 3–7.

⁹ Ђукановић, *Нав. дело*, 14.

постају све већа и утицајнија велика сила, објашњава зашто је највећи број емиграција усмерен управо ка САД. Емиграција у САД у 19. и 20. веку отпочела је бројним исељавањима са територија Ирске¹⁰, а касније се омасовила и прикључивањем многобројних европских народа, где су и Југословени имали учешће. Пре Балканских ратова Краљевина Србија сусрела се по свему судећи и први пут са масовним исељавањима, међутим велике емиграције у том тренутку нису биле усмерене ка прекоокеанским градовима већ су исељеници у највећој мери одлазили ради обављања сезонских послова у деловима Аустроугарске монархије као и у деловима Француске. Међутим одласци из Краљевине добили су једну нову ноту у периоду пре Првог Балканског рата, у питању је био све масовнији одлазак у Беч и Лондон на струковно усавршавање и похађање високих школа. Када је реч о периоду пре уједињења краљевине СХС мора се имати у виду да су емиграције вршене и са територија данашње Црне Горе и Хрватске, при чему је у том периоду највећи део поменутих исељеника одлазио у државе Јужне Америке, најчешће у Аргентину, тј. Буенос Аирес.

Југословенска посланства и исељеничка питања

Посланство из Лондона поред свих задужења које је имало као дипломатско представништво Краљевине Југославије, посебно се бавило и питањем кореспонденције између Краљевине и исељеника. Фокус истраживања тицао се надлежности посланства у Лондону које је обављало рад не само као већ споменуто дипломатско представништво већ је радило и као конзуларно одељење, све док се у периоду после Другог светског рата нису отворила конзуларна представништва и у мањим прекоокеанским градовима.¹¹ Још у првим годинама након Првог светског рата, будући да је било великог броја

¹⁰ Ирска је једина земља која је за тај период на основу пописа, забележила демографски пад, због масовног исељавања.

¹¹ Након Другог светског рата оснивају се конзуларна представништва у Чилеу, Уругвају, Бразилу и многим другим прекоокеанским државама.

исељеника у Канади, посланство, конзуларна представништва, матична земља па и сами исељеници сусрећу се са једним великим проблемом, а то је незапосленост. Проблем који се јавио 1921. године је управо био недостатак посла и исељеничке егзистенције у Канади.¹² А како би се помогло исељеницима који су у Канади без довољно новца за даљу егзистенцију, јављали су се правници из Краљевине који су пружали своје услуге како би исељеници могли да из прекоокеанских градова продају своја имања у Краљевини преко пуномоћника. Новчана средства су им пристизала у кратком временском периоду, а испоставило се касније да је тај новац био од пресудне важности за даљу егзистенцију и запошљавање у исељеништву.¹³

Било је и случајева потапања бродова у океан, на којима су били и југословенски путници, тако да је посланство у Лондону обавештавало државу и породице о овим несрећама. У највећем броју случајева чланови породице који су одлазили на рад и стицање новца у иностранству често би издржавали читаве породице у Југославији.¹⁴ Када би се њима нешто десило, породицу није имао ко да издржава. Управо због оваквих трагедија, уведене су законске регулативе о осигурања радника како би се породицама бар на неки начин помогло и пружила адекватна финансијска помоћ услед несреће. Посланство у Лондону заузимало се да „Сви радници који троше своју умну или физичку снагу за рад у иностранству имају осигурање без обзира на пол“.¹⁵ Међутим, када је реч о исељеницима коју су одлазили на рад у прекоокеанске земље, вредни пажње били су и они исељеници, који се нису бавили легалним пословима у иностранству. У питању су „сумњива лица“ која су се бавила шверцом, бесправним одласцима у иностранство, укрцавањима слепих путника

¹² Архив Југославије (АЈ), ф. Посланство Краљевине Југославије у Лондону (341), 106-214.

¹³ Делеша краљевском посланству у Лондону (Исто).

¹⁴ Молба Јоксима Суботића из Буенос Аиреса из 1922 (АЈ, 341-106-216).

¹⁵ Делеша Министарства спољних послова Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, деловодни број документа 5745- параграф 3, први став, закона о осигурању радника (Исто).

и др. Услед оваквих појава посланство у Лондону имало је удела у њиховом сузбијању. Посланство у Лондону на основу мера које је предузело и на основу кореспонденције са исељеничким матицама у Канади и Аустралији настојало је да се број оваквих случајева сведе на минимум. Овакве околности довеле су до сарадње посланства са тамошњим властима па се њихово заједничко деловање управо и огледа хапшењу најистакнутијих „сумњивих лица“. Овакве акције биле су у интересу државе како се не би скрнавио њен углед, на међународном политичком плану.¹⁶

Да је међу исељеницима постојала емпатија за матичну земљу која захваћена Великим ратом запада у кризни период, најбоље илуструју примери југословенских исељеника из Аустралије који се прикључују, као добровољци, силама Антанте у Првом светском рату. Дакле, реч је о исељеницима који су још пре Првог светског рата отишли на територију Аустралије па су услед ратних сукоба одлучили да се прикључе српској војсци на Солунском фронту. У знак захвалности, у првим послератним годинама посланство се залагало да им обезбеди бесплатни повратак у Аустралију. Било је и случајева где су поменути добровољци изгубили живот на Солунском фронту. У таквим ситуацијама, посланство је преузимало на себе пренос некретнина и имовине на легитимне наследнике жртава.¹⁷

Што се тиче друштвеног животу исељеника нарочито у Јужној Америци и на Новом Зеланду, кључну улогу имале су школе коју су се оснивале у местима са највећим бројем исељеника Југославије. Школе су често биле мешовите и у њима су учили Чеси, Пољаци, Немци, али и Југословени. Присутност исељеничке периодике од великог је значаја за дефинисање положаја исељеника у иностранству и њиховог заједничког деловања у оквиру разних исељеничких удружења и подружница. Исељеничка штампа имала

¹⁶ Преступници и слепи путници (Исто).

¹⁷ Дешета Министарства социјалне политике Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, имовинска питања, (Исто).

кључну улогу као најзаступљеније средство информисања исељеника. Пример који на врло згодан начин илуструје улогу штампе, повезан је са изјашњавањем Југословена у иностранству о својој националности, како би министарство спољних послова имало какав увид о броју исељеника са простора новоформиране краљевине. Приликом решавања овакве врсте питања, значајну улогу на себе преузела је и локална штампа, која је објављивала једном недељно на српско-хрватском и енглеском језику чланак о националном изјашњавању. Текстиви који су се тicali Југословена, у штампи на јужноамеричком континенту, никада нису доживели обим и утицај какав су достигли у САД-у, међутим треба имати у виду разлике у развијености штампе у ове две области током овог периода.¹⁸ Колонија у Јужној Америци била је далеко мања од северноамеричке, тако да је и ово један од разлога поменуте разлике у обиму и заступљености текстова који су се тicali југословена.¹⁹ Свакако да је штампа јасан индикатор друштвеног па и социјалног положаја Југословена у исељеништву, из тих примера се види да југословенско исељеништво није било на маргини друштвеног и политичког живот у иностранству.

Неколико година пре избијања економске кризе, 1925. године појављује се проблем визирања пасоша, југословенски исељеници су у исељеништву могли лакше добијати визу за одлазак у САД, што је изазвало и реакцију посланства и Краљевине која је упутила писма свим надлежним властима у Канади, Аустралији, Аргентини и Новом Зеланду где је изричито забранила давање виза југословенским држављанима без сагласности посланства о тој одлуци.²⁰

¹⁸ Исечак из новине „Times“ и „Sun“ (датум објављивања чланка 5. Мај 1921.) (АЈ, 341-107-217).

¹⁹ Предраг Крејић, Сузана Срдновић *Југословенска исељеничка периодика у Северној и Јужној Америци 1914-1945: каталог изложбе*, (Београд: Архив Србије и Црне Горе, 2008),.4.

²⁰ Извештај – Квоте за насељавање (АЈ, 341-107-217), Визе (АЈ, 341-107-218).

Управо у жеку ових дешавања, те исте 1925. године репатријација узима маха.²¹ Услед финансијског пропадања у иностранству, велики број југословена покренуо је процес репатријације. И поред великих новчаних трошкова краљевина СХС плаћала је и омогућила повратак својих финансијски пропалих исељеника назад у земљу. Током 1925. године и почетком масовне репатријације исељеника, Краљевина уводи забране о издавању виза како се Југословени не би мучили у иностранству и тамо финансијски пропадали.²² У Америци и Аустралији исте године, израђују се озбиљни пројекти од стране локалних власти и институција задужених за насељавање тих територија. Пројекти су подразумевали увођење квота за насељавање и тиме се одлазак у САД није више ни разматрао као могућа опција код Југословена.²³

Крајем 1930-их и почетком 1940-тих година у Канади се оснивају и удружења и савези Југословена. Оснивају се друштва Срба и Хрвата, Србобран - Слога, Свесна Србадија и многи други.²⁴ Ово свакако може послужити као пример квалитетнијег друштвеног живота и добрих међусобних односа Југословена у исељеништву. Услед велике економске кризе и почетком 40-их година Југословени су у Канади били и предузетници, власници трговачких и занатских радњи, а већина њих успела је да одоли економском краху и настави своју делатност. Постојале су кафане, хотели, мотели, велетрговине, посластичаре па чак и рудници чији су власници били Југословени. Наиме, један хрватски исељеник поседовао је приватни рудник и када су исељеници хтели да се пријаве на рад код њега, рекао им је да морају сачекати неколико дана да се неко повреди или умре, е тада ће добити посао.²⁵ Овај пример сведен

²¹ Репатријација је акт добровољног повратка у земљу рођења из земље избеглиштва.

²² Одлука шефа исељеничког комесаријата др Араницкиа о визирању пасоша и репатријацији (АЈ 341-107-218).

²³ Извештај (АЈ, 341-107-217); Квоте за насељавање-Визе (АЈ-341-107-218).

²⁴ Попис исељеничких удружења, деловодни број документа: 3276/25 (АЈ-341-108-219).

²⁵ Aleksandar R. Miletić, *Journey under Surveillance, The Overseas Emigration Policy of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in Global Context, 1918–1928*, (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2009), 124.

на наративну форму врло јасно илуструје тешку ситуацију у којој су се нашли југословенски исељеници који нису поседовали већа имања, некретнине или занатске радње.

Током изрицања свих забрана владе Југославије за исељавање, исељеници су ипак проналазили начин да оду на прекоокеанске територије. Постојао је начин одласка са наводима да се иде код родбине и да се посете управо те успешне југословенске породице у иностранству, за шта би се добиле привремене визе са периодом трајања од 6 месеци.²⁶ Исељеници су често доносили одлуку да остану и након законски предвиђеног рока. Међутим, овај вид одласка управо због малверзација, убрзо се показао као лоша пракса, будући да је највећи број лица која су тако отишла репатриран, односно враћен у Југославију услед пропадања. Битан сегмент у квалитету исељеничког живота чини здравствено осигурање и лечење југословенских исељеника у иностранству. У тим случајевима морао је постојати принцип реципроцитета. Југословенске влада морала је да обезбеди лечење и здравствену негу исељеницима у Југославији, а на основу тога је захтевала да исељеници из Југославије буду адекватно збринуте сразмерно ситуацији у којој се налазе. Ради садржајнијег друштвеног и културног живота исељеника, јавила се иницијатива да се по узору на канадска удружења, оснују и удружења у Јужној Америци. Углавном су то била нова исељеничка удружења, али постојале су идеје да се формирају и испоставе односно подружнице постојећих удружења у Краљевини Југославији, попут Јадранске Страже.²⁷

Читава ситуација услед економске кризе која је задесила све већи број исељеничких земаља јасно је приказана како у исељеничкој тако и у домаћој

²⁶ Држављанства и визе (АЈ-341-109)

²⁷ Јадранска Стража- удружење које је окупљало све слојеве југословенског друштва, чак је и нобеловац Иво Андрић био члан и један од водећих лица ове организације. Депеша упућена Југословенској матици - Јадранска стража, главна подружница за јужну америку, депешу упутио Марко Р. Бискуповић јуна 1930. (АЈ-341-109-223)

штампи. Ово је био плански подухват Краљевине Југославије који је заправо имала за циљ да спречити одлив Југословена током 1930-их. Штампана је приказивала ситуацију са послом у иностранству врло обесхрабрујуће. Оваква пропаганда дала је резултате, тако да се убрзо и смањио талас исељавања из Југославије. Разним пописима заправо се установило да је најбројније било југословенско исељеништво у Канади. На основу пописа у Канади је највећи број исељеника потицао са територије Србије.²⁸

Током 1932. године отпочиње најмасовнији повратак исељеника у Краљевину Југославију. Репатријација исељеника отпочела је због „беспосличарења“ како се наводи у документима, а било је и случајева када је сам акт репатријације био злоупотребљаван.²⁹ Власти у Аустралији и на Новом Зеланду увели су мере како би се решили вишка незапослених. Услед велике незапослености у тим земљама остајали су и Југословени без егзистенције, на улици без икаквих прихода и били привођени од стране тамошњих власти. То је био један од окидача да масовна репатријација и отпочне. Власти су наметале исељеничким матицама и краљевском посланству у Лондону да започне процес репатријације и да тим лицима о државном трошку омогући повратак у Југославију.³⁰ Краљевско посланство деловало је ефикасно склапањем уговора са паробродским предузећима која су заправо и вршила транспортне услуге и превоз путника. Будући да је велики број транспортних предузећа како је већ наведено било из Лондона, краљевско посланство је засновало уговор са истима. По уговору сваког месеца та услужна предузећа била су у обавези да бесплатно превезу у најнижој класи до 20 југословенских исељеника назад до копна Француске и Италије (у зависности одакле се репатријација врши). За овакву

²⁸ Попис југословена у Канади, предмет: „исправка канадске статистике у погледу наших исељеника“. (АЈ 341-109-224)

²⁹ Допис о хапшењу југословенског морнара Јозефа Ратковића због беспосличарења (АЈ-341-107-218).

³⁰ Молба Аустралијанске владе исељеничком комесаријату у Загребу 8. Јануар 1931. (АЈ, 341-109-224).

врсту услуге посланство у Лондону и Министарство иностраних дела Краљевине Југославије обавезало се да исплатити одређену и у напред договорену своту новца. Није редак пример да је бесплатна репатријација у то време била злоупотребљавана, исељеници који су имали финансијских средстава да плате свој повратак назад у неким случајевима крили су новац или имовину водили на туђе име и долазили бесплатно у Југославију.³¹

По свему судећи ови примери и низ других околности као и слабљење економије Југославије иницирали су да 1933. године репатријација добије један нови облик. Заједнички производ сарадње Министарства иностраних дела Краљевине Југославије и Краљевског посланства у Лондону био је да због великог броја заинтересованих за репатријацију, а због мањка буџета предвиђеног за репатријацију буде обавезно плаћање минимум 50% трошкова за враћање у земљу што је у периоду пре Другог светског рата умањило број враћених исељеника.³² Паралела која може да се повуче између исељеништва током 1929. године и 1936. године може да се види на примеру Холандије. У Холандији је велики прилив југословенских рудара средином 1920-их година и бројку је чинило више од 2000 југословенских рудара и занатлија, док је током 1936. године на основу записника остало свега 350 рудара а укупни број са члановима породица износио је 1400 Југословена.³³ Да политичке основе нису биле одсутне у предвечерју Другог светског рата сведочи чињеница да се 1937. године Тринидад изјаснио да су Југословени непожељни да насељавају те крајеве и те године увео забрану насељавања Југословена. Повод за такав подухват било је тумачење да у Краљевини Југославији антисемитизам узима маха и ради

³¹ Репатријација (АЈ, 341-107-219) , уредба Министарства иностраних дела о репатријацији (АЈ, 341-109-224).

³² Уредба Министарства иностраних дела о репатријацији (Исто).

³³ Писмо из Северне и Јужне Родезије (данас део државе Зимбабве), пристижу југословенски радници у рудокопима бакра (Исто).

превенције Југословени који „доносе антисемитизам“ нису просто били пожељни на таквом једном подручју.³⁴

Статистички извештаји о миграционим кретањима југословенских исељеника - Исељеничког комесаријата у Загребу за период од 1925–1935. године били су један од круцијалних докумената приликом формирања целокупне слике о исељеницима између два светска рата. Међутим, оно што је заправо битно је да је након министарства које се бавило исељеницима у некој сфери свог деловања, та сфера дошла у надлежност Комесаријата за исељеничка питања са седиштем у Загребу 1925. године. Од тог тренутка исељеници су имали посебну институцију у Краљевини која је преузела главну улогу у кореспонденцији са њима. Овај комесаријат је по многоме олакшао и скратио поступак одговарања на исељеничка питања и убрзао сам ток комуникације.³⁵

Закључак

Главни задатак истраживања био је да у хронолошким и проблемским целинама представи како се исељавање заправо одвијало, какав је био исељенички мотив за исељавање и како се Краљевина Југославија односила према томе. Одговори до којих се стигло током истраживања, илуструју да је у фокусу југословенске исељеничке политика било заустављање исељавања, док су проблеми самих исељеника у иностранству коришћени као један од разлога за сузбијање исељавања. Наводећи искључиво примере економског пропадања исељеника, Министарство је желело да потенцијалним исељеницима приближи не тако ружичасту слику о заради у иностранству. Управо због овакве политике коју је Министарство спољних послова спроводило стиче се утисак да су проблеми исељеника и њихово решавање стављени по страни.

³⁴ Проглас о забрани одласка на Тринадад (АЈ-341-110-230).

³⁵ Статистички извештај исељеничког комесаријата у Загребу о миграционим кретањима (АЈ-341-109-226).

Крхка економија нове Краљевине СХС, претходно територијално захваћене ратом, представљала је главни проблем по питању заустављања одлива становништва у „Нови свет“ који све више постаје конкурентан на тржишту капитала.³⁶ Економска неразвијеност ограничавала је буџет државе, што се директно одразило и на способност Краљевине СХС да покрије финансијске издатке репатријације или трошак слања економске помоћи исељеницима.

Током економске кризе и недостатка посла, Краљевина и посланство у Лондону одиграли су кључну улогу у санирању проблема гладних исељеника. Репатријација је спрам финансијских могућности министарства била учинковита и за многе исељенике представљала је руку спаса услед недостатка послова и потпуног економског пропадања. Ефикасну исељеничку политику и одговорно решавање исељеничких проблема наставио је да води и нови режим успостављен после Другог светског рата, оснивањем нових конзуларних представништа чиме се повећавао ниво животног стандарда у исељеништву.

Рад осим финансијских проблема, приказује и друштвени живот који се најбоље уочава повременим оснивањем исељеничких удружења и подружница. Сама удружења организовала су манифестације као што су прославе дана уједињења јужнословенских народа, што указује на постојање југословенског духа чак и хиљадама километара далеко од домовине. Посланство је имало неизоставну улогу не само у комуникацији него и у самом учешћу у репатријацији, будући да је управо оно склопило уговоре са бродарским предузећима. Чини се да ипак и поред свих наведених тешкоћа, проблема у раду и финансијске ограничености Министарства, питања исељеника заузимала су битно месту у југословенском друштву, и као таква у појединим случајевима имала су приоритет у дипломатским односима.

³⁶ Мисли се пре свега на Сједињене Америчке Државе.

Библиографија

- Архив Југославије, фонд Посланство Краљевине Југославије у Великој Британији - Лондон 1918–1945 (341).
- Brodel, Fernan. *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII veka, knj I Strukture svakodnevice: Igre razmene*. Београд: Stylos Art, 2007.
- Ђукановић, Ш. Весна, *Исељеници у Северној Америци и југословенска држава 1918-1945*. Необјављена докторска дисертација. Филозофски факултет, Универзитет у Београду, 2016.
- Крејић, Предраг, Сузана Срдновић. *Југословенска исељеничка периодика у Северној и Јужној Америци 1914-1945: каталог изложбе*. Београд: Архив Србије и Црне Горе, 2008.
- Miletić, Aleksandar R. *Journey under Surveillance, The Overseas Emigration Policy of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in Global Context, 1918–1928*. Institut za noviju istoriju Srbije, Београд, 2009.
- Растовић, Александар. *Велика Британија и Србија 1903-1914*. Историјски институт: Београд, 2005.
- Hranilović, Nada. "Iseljenička politika i služba u Jugoslaviji između dva rata". *Migracijske teme* 3 (1987): 325–334.
- Čizmić, Ivan. *Jugoslavenski iseljenički pokret u SAD i stvaranje jugoslavenske države 1918*. Zagreb: Institut za hrvatsku povijest, 1974.

Aleksandar Milovanović

Undergraduate

Faculty of Philosophy

University in Belgrade

aleksandar.milovanovicaek@gmail.com

The relationship between the Yugoslav overseas emigrants and the royal embassy in London between the two world wars

After the end of the First World War and massive suffering, the newly formed Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians encountered a large number of problems and war consequences. One very interesting process that is taking place precisely in the course of establishing new state borders and unification relates to emigration. In the period between the two world wars, Yugoslav emigration was characterized by two major types: economic and political emigration. The aim of this paper is to illustrate the social position of the Yugoslav people³⁷ in emigration and their financial conditions, and a special part of this paper will be about the attitude of the Kingdom towards the emigrants and their repatriation into the country. The research is based on the archival material of the Archives of Yugoslavia, the fund AJ-341 "Embassy of the Kingdom of Yugoslavia in Great Britain-London 1918–1945". The research results have shown that it was not rare that the emigrants suffered material losses and the kingdom provided help in their repatriation, which required certain financial expenditures of the Ministry of Foreign Affairs, as well as the change of the attitude of Yugoslavia due to the great economic crisis and other circumstances that hit the Kingdom of Yugoslavia. The aim of the paper is also to show the authority of the Embassy for emigrants and how the Embassy in London actually mediated between the country of origin and emigrants.

Keywords: Kingdom of Yugoslavia, emigration, Yugoslavs, repatriation

³⁷ In this paper, the term "Yugoslavs" will be used for emigrants who left the territory of South Slav countries (the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians and the Kingdom of Yugoslavia).